

УДК 37.061:378.1

DOI: 10.32342/2522-4115-2021-2-22-2

А.С. ЛЕСИК,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Бердянського державного педагогічного університету*

Д.Є. КОРНЕЄВ,

*аспірант кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології
та соціальної роботи Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

ІДЕЇ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розглянуто проблему забезпечення полікультурної освіти в закладах вищої освіти. Метою статті є аналіз механізмів реалізації ідей полікультурності в освітньому середовищі закладу вищої освіти. У дослідженні розкриваються сутність полікультурної освіти, освітнього середовища, полікультурного освітнього середовища закладу вищої освіти. Акцентовано увагу на перевагах полікультурної освіти: підвищує продуктивність, сприяє пізнавальному та моральному зростанню особистості, покращує навички творчої розв'язування проблем завдяки різним точкам зору, створює позитивні стосунки, зменшує стереотипи та упередження через взаємодію з різними людьми, оновлює життєздатність суспільства через багатство різних культур його членів. Здійснено аналіз науково-педагогічної літератури, що висвітлює результати досліджень окремих аспектів полікультурності, покладеної в основу вищої освіти. Досліджено особливості діяльності українських та іноземних закладів вищої освіти, що сприяють розвитку полікультурної освіти студентської молоді. Найважливішими умовами реалізації полікультурної освіти у закладах вищої освіти визначено: забезпечення полікультурного потенціалу окремих навчальних дисциплін, створення мобільної моделі полікультурного освітнього середовища закладу вищої освіти (полікультурне внутрішнє (навчальне, виховне, розвиваюче, інформаційне, соціалізоване, комунікативне середовище) та полікультурне зовнішнє середовище (банк вимог роботодавців різних країн, стандарти підготовки фахівців тощо)), формування міжкультурних компетенцій та міжкультурної толерантності студентів в умовах позааудиторної діяльності, створення полікультурних класів, які охоплюють різноманітність і включають ідеї, вірування або людей з різних країн і культур.

Ключові слова: полікультурність, полікультурна освіта, вища освіта, освітнє середовище, освітнє середовище закладу вищої освіти.

Постановка проблеми. Сьогодні вища освіта в усьому світі проходить процес високої корпоратизації і комерційної діяльності, щоб заохотити студентів інших країн пристосуватись до нових вимірів мислення, навчання та досліджень. Оскільки кількість іноземних студентів в Україні продовжує зростати, існує потреба сформулювати у здобувачів вищої освіти культурну свідомість, забезпечити толерантне ставлення до різноманітності. Означені обставини «спонукають до підготовки покоління, здатного до співжиття з іншими людьми і соціальними групами» [15, с. 3]. Тому сьогодні важлива роль належить створенню полікультурного освітнього середовища у закладах вищої освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Загальні аспекти полікультурної освіти розглядаються в дослідженнях Р. Андріанової, О. Гукаленко, Г. Нездемківської, О. Суровцової та ін. Багато авторів вивчають полікультурну освіту в дошкільних закладах освіти та закладах загальної середньої освіти, обґрунтовуючи її як спосіб соціалізації особистості багатона-

ціонального суспільства (Т. Гавриленко, Ф. Зятдінова, Г. Розлуцька, О. Свиридчук, М. Сокол та ін.). Аналіз праць українських і зарубіжних науковців свідчить про актуальність проблеми полікультурної підготовки майбутніх фахівців в умовах закладу вищої освіти (Г. Амені-Діксон, О. Антонова, С. Апаланаїду, Т. Бабаєджу, Н. Джамалуддін, З. Левчук, С. Мейо, С. Сухайлі та ін.).

Мета дослідження полягає у здійсненні аналізу механізмів реалізації ідей полікультурності в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Завданнями дослідження є: здійснити аналіз науково-педагогічної літератури, присвяченої проблемі розвитку полікультурної освіти, а також дослідити особливості впровадження полікультурної освіти в умовах закладів вищої освіти різних країн.

Виклад основного матеріалу. Донедавна американські вчені (К. Беннет, Р. Макнергні, Дж. Хеберт) розглядали полікультурну освіту як асиміляцію або перспективу «плавильного котла», в якому очікується, що мікрокультури відмовляться від своєї культурної ідентичності, щоб злитися або бути поглинутими домінуючим суспільством або макрокультурою. На нашу думку, сьогодні, як ніколи, існує реальна потреба у активному впровадженні полікультурної освіти, щоб вийти за межі перспективи «плавильного котла». Проте, Г. Амені-Діксон [11] стверджує, що полікультурна освіта зосереджена головним чином на педагогіці справедливості як засобу виправлення нерівності між людьми в суспільстві, тоді як інші аспекти людського розвитку та цінності знехтували. Тому головним завданням полікультурної освіти, згідно з Г. Айдіном [12], на сьогодні є підготувати студентів до постійно зростаючої різноманітності та розвинути здатність до взаємодії з іншими, змусивши їх адаптуватися та прийняти плюралізм навколо їх.

Полікультурна освіта, як важлива частина сучасної освіти, включає організацію і зміст педагогічного процесу, де представлено дві або більше культур, які різняться за мовною, етнічною, національною чи расовою ознакою. Вона сприяє засвоєнню знань про різні культури, усвідомленню загального і особливого в традиціях, способі життя певного суспільства, пов'язується з підвищенням рівня освіченості особистості й досягненням успіху в багатокультурному середовищі [4, с. 194].

Щодо переваг полікультурної освіти, то Г. Амені-Діксон виділяє такі: підвищує продуктивність, оскільки для виконання одних і тих самих завдань доступні різноманітні розумові ресурси, сприяє пізнавальному та моральному зростанню всіх людей; покращує навички творчі розв'язування проблем завдяки різним точкам зору, що застосовуються до одних і тих самих проблем для досягнення рішень; створює позитивні стосунки через досягнення спільних цілей, повагу, вдячність та прихильність до рівності серед інтелектуалів закладів вищої освіти; зменшує стереотипи та упередження через прямий контакт та взаємодію між різними людьми; оновлює життєздатність суспільства через багатство різних культур його членів і сприяє розвитку ширшого та більш витонченого погляду на світ [11].

У педагогічній науці сучасне освітнє середовище трактується як «комплекс умов, що забезпечують організацію комфортної життєдіяльності» [5, с. 102] в умовах закладу освіти, «природне чи штучно створюване соціокультурне оточення» [9] особистості, яка навчається, що включає різні види засобів та змісту освіти. Полікультурне освітнє середовище сприяє успішній інтеграції особистості у світову культуру, формуючи при цьому етнічну та загальнонаціональну самосвідомість індивіда, уміння жити разом, розуміння того, що всі різні [7, с. 164]. Таке середовище забезпечує взаємодію представників різних культур при цьому повинні вирішуватись такі завдання: «оволодіння історико-культурними знаннями про культурне розмаїття світу; вивчення культурних моделей через традиції, обряди, звичаї тих народів, представники яких навчаються в закладі освіти; формування творчого ставлення до власної культури та поваги до іншої культури; розуміння рівності культур у полікультурному середовищі» [3, с. 16].

У свою чергу, полікультурне освітнє середовище закладу вищої освіти являє собою «духовно насичену атмосферу ділових і міжособистісних контактів, що зумовлює світогляд, стиль мислення й поведінки включених у неї суб'єктів і стимулює в них потребу долучення до загальнонаціональних і загальнолюдських духовних цінностей; установка з багатокультурним контингентом, що включає різновіковий, багатонаціональний і різноконфесійний професорсько-викладацький і студентський склад, покликана задовольнити освітні,

соціокультурні й адаптивні потреби студентів» [2]. «Освітнє середовище університету є тим полем, яке відтворює різноманіття культур, формує у тих, хто навчається, здатність до рефлексії, тобто здатність давати оцінку навколишнього світу, людей, собі з точки зору суб'єкта культури» [3, с. 16].

Розкриємо особливості реалізації ідей створення полікультурного освітнього середовища в українських і закордонних закладах вищої освіти.

Нам імпонує точка зору С. Мейо [15], яка стверджує, що реалізації ідей полікультурної освіти закладам вищої освіти необхідно створювати полікультурноорієнтовані навчальні програми. На цьому ж наголошують А. Морі й М. Кітано, які стверджують, що акцент на полікультурній навчальній програмі у вищій освіті забезпечить чітку, точну та цілісну перспективу, що дозволить всім студентам функціонувати в полікультурному суспільстві та задовольнити потреби в навчанні для всіх студентів, незалежно від їхнього походження [16]. Ми підтримуємо цю ініціативу, покликану трансформувати традиційні навчальні програми курсів, щоб вони відображали найкращі практики полікультурної підготовки майбутніх фахівців. У своєму дослідженні С. Мейо наголошує на тому, що гарантією успіху при реалізації таких навчальних програм є зацікавленість викладачів. Так, дослідниця виділяє три «R's» викладачів, щоб «підтримати» їх участь у створенні полікультурної програми навчальної дисципліни – *revision* (врахування пропозицій викладачів щодо вдосконалення полікультурної освіти, внесення їх до плану роботи університету на наступний рік), *rewards* (отримання грошової винагороди за участь у курсах підвищення кваліфікації з проблем полікультурної освіти, а також за високий рейтинг викладача за результатами опитування студентів), *research* (підтримка публікаційної активності викладачів щодо проблем, які розкривають питання включення полікультурної освіти до змісту навчальних дисциплін, які вони викладають; надання фінансової підтримки викладачам для виступів на конференціях). На підтвердження того, що означені стратегії є ефективними і можуть допомогти іншим закладам освіти впроваджувати ідеї полікультурної освіти С. Мейо наводить відгук професора університету щодо реалізації «R's»: «Я був здивований, як легко було зробити мої курси більш різноманітними, і я продовжую використовувати ідеї полікультурної освіти під час викладання, в тому числі на заняттях з квантової механіки. Участь у цьому проєкті дозволила мені побачити набагато більше культурних зв'язків у моїх дослідженнях та викладанні» [15, с. 8].

Зазначимо, що в Україні небагато закладів вищої освіти, які стратегічно намагаються підготувати студентів до роботи та життя в полікультурному суспільстві шляхом трансформації програм навчальних дисциплін. Одним із таких закладів є Житомирський державний університет імені Івана Франка. На думку професорки університету О. Антонової, найважливішою умовою реалізації полікультурної освіти у закладі вищої освіти є полікультурний потенціал окремих навчальних дисциплін, який базується на можливості посилення аспектів полікультурного виховання й формування полікультурної компетентності в змісті навчального матеріалу, яке забезпечує успішний розв'язок поставлених завдань: зв'язок досліджуваного матеріалу з життям, майбутніми особистими й професійними планами студента. Відбір змісту навчального матеріалу, як зазначає дослідниця, повинен здійснюватися на основі акцентування уваги на ціннісних і моральних аспектах, що становлять полікультурну компетентність. При розв'язанні навчальних завдань необхідно залучати матеріали, факти історичної й культурної спадщини своєї країни, регіону. При вивченні предмета необхідно використовувати краєзнавчий матеріал, урахувати місцеві традиції й культурні цінності [1]. Підтримуємо точку зору Д. Бенкса [13] і Т. Чаркіної [10], які наголошують на важливості ідей полікультурної спрямованості вищої освіти, зокрема змісту всієї освіти. Це забезпечується необхідністю інтегрувати полікультурний зміст у навчальні предмети впродовж всього періоду навчання.

Цікавим є досвід створення полікультурного освітнього середовища у Брестському державному університеті імені О.С. Пушкіна (Білорусія), який детермінований взаємовпливом (конвергенцією) різних культурних компонентів, носіями яких виступають студенти з Центральної та Східної Азії: Південної Кореї, Туркменістану, Китаю [3, с. 15]. З метою формування міжкультурних компетенцій та міжкультурної толерантності у полікультурному освітньому середовищі університету створено клуб «*Діалог культур*». Тематичний план

роботи клубу представлений такими розділами: «Виховання особистості в системі культур» і «Різноманітність культурних моделей у полікультурному середовищі». Діяльність клубу «Діалог культур» базується на таких положеннях: культура як сукупність ідеалів, цінностей, вірувань, взаємин між людьми, норм поведінки, етикету; культура як простір з наявністю різноманітних культурних моделей, які важливі для реалізації потреби особистості в ідентифікації з групою подібних собі та водночас у диференціації від інших груп; культура як суб'єктивна категорія, характерні для кожної культури способи, за допомогою яких її носії пізнають світ [3, с. 16]. Таким чином, через діяльність клубу «Діалог культур» студенти мають можливість усвідомлювати власну та зберігати культури в умовах іншого культурного середовища.

Для ефективного використання можливостей, які надає полікультурне освітнє середовище, Ю. Фокеевою [8] у ході дослідження, було розроблено мобільну модель полікультурного освітнього середовища закладу вищої освіти (на прикладі Саратовського соціально-економічного інституту і Саратовського державного університету). Модель є цілісною освітою, що включає сукупність структурних і функціональних компонентів, які взаємопов'язані між собою завдяки принципам професійної спрямованості, циклічності, різноманітності, результативності. Структурними компонентами є полікультурне внутрішнє (навчальне, виховне, розвиваюче, інформаційне, соціалізоване, комунікативне середовища) та полікультурне зовнішнє середовище (банк вимог роботодавців різних країн, стандарти підготовки фахівців тощо) [8]. За допомогою впровадження означеної моделі дослідниця отримала такі результати: здобувачі вищої освіти «опановують навички культурної децентрації, ... дізнаються про реальну багатовимірність суспільної реальності, її поліфонічність та багатолікості, про існування точок зору, логік міркування, мов самовираження, відмінних від їх власної (або референтної для них групи), освоюють навички ведення діалогу, обміну думками» [8].

Варто зауважити, що полікультурна освіта в умовах Канадської міжнародної школи (CIS) реалізується за допомогою створення полікультурних класів. Полікультурні класи – це класи, які охоплюють різноманітність і включають ідеї, вірування або людей з різних країн і культур [14]. На нашу думку, перевагами таких полікультурних класів є ознайомлення студентів з різними культурами, прийняття толерантності у навчальному середовищі закладу вищої освіти, заохочення до формування критичного мислення, допомога вибудовувати міжнародну мережу контактів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, як свідчить проведене дослідження, найважливішими умовами реалізації полікультурної освіти у закладах вищої освіти визначено: забезпечення полікультурного потенціалу окремих навчальних дисциплін (полікультурноорієнтовані навчальні програми освітніх компонентів), створення мобільної моделі полікультурного освітнього середовища закладу вищої освіти (полікультурне внутрішнє (навчальне, виховне, розвиваюче, інформаційне, соціалізоване, комунікативне середовища) та полікультурне зовнішнє середовище (банк вимог роботодавців різних країн, стандарти підготовки фахівців тощо)), формування міжкультурних компетенцій та міжкультурної толерантності студентів в умовах позааудиторної діяльності, створення полікультурних класів, які охоплюють різноманітність і включають ідеї, вірування або людей з різних країн і культур.

Проведене дослідження не вичерпує всієї повноти проблеми забезпечення полікультурної освіти в закладах вищої освіти. Подальшого вивчення потребують професійна підготовка викладачів до реалізації ідей полікультурної освіти, особливості створення полікультурноорієнтованих програм навчальних дисциплін тощо.

Список використаних джерел

1. Антонова О.Є. Вплив полікультурного середовища на розвиток обдарованості майбутніх педагогів. *Проблеми освіти*. Вінниця-Київ, 2015. Вип. 82. С. 27–32.
2. Грива О.А. Соціально-педагогічна модель формування толерантності у дітей та молоді в полікультурному суспільстві. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Київ-Житомир : вид-во ЖДУ, 2004. Кн. 1. С. 46–52.

3. Левчук З.С. Идеи поликультурности и их реализация в образовательной среде университета. *Вышэйшая школа: навукова-метадычны і публіцыстычны часопіс*, 2018. № 1. С. 14–17.
4. Нікітіна Н.П. До проблеми полікультурної освіти студентської молоді. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2017. № 2 (77). С. 192–199.
5. Розлуцька Г.М., Сокол М.О., Гавриленко Т.Л. Принцип полікультурності в організації освітнього простору українського дошкілля. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*, 2020. № 1 (19). С. 101–106.
6. Свиридчук О.В. Полікультурне виховання в сучасній шкільній освіті Канади: автореф. дис. ... канд. пед. н.; спец.: 13.00.07; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2017. 21 с.
7. Суровцова Е.И. Поликультурная образовательная среда как феномен современной духовной жизни общества. *Педагогическое образование в России*, 2014. № 7. С. 162–164.
8. Фокеева Ю.А. Модель поликультурной образовательной среды, 2009. URL: https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/2013/07/15/i-09_fokeeva.pdf (дата звернення: 17.11.2021).
9. Хуторской А.В. Современная дидактика : учеб. [для вузов]. СПб. : Питер, 2001. 544 с.
10. Чаркіна Т.І. Теоретичні аспекти формування полікультурних компетенцій в сучасному освітньому просторі. *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2016. Вип. 47. Ч. II. С. 138–146.
11. Ameny-Dixon G.M. Why multicultural education is more important in higher education now than ever: a global perspective. *International Journal of Scholarly Academic Intellectual Diversity*, 2004. no. 6. pp. 1–12.
12. Aydin H. A literature – based Approaches on Multicultural Education. *Anthropologist*, 2014. no. 16 (1–2). pp. 31–44.
13. Bances J.A. Multicultural education: characteristics and goals. *Multicultural education: Issues and Perspectives*. Boston, 1993.
14. Canadian International School. URL: <https://www.canadianinternationalschool.com/the-advantages-of-a-multicultural-classroom/> (Accessed 17 November 2021).
15. Mayo S. Multicultural education transformation in higher education: getting faculty to “buy in”. *Journal of Case Studies in Education*. URL: <https://www.aabri.com/manuscripts/09337.pdf> (Accessed 14 November 2021).
16. Morey A.I., & Kitano M. Multicultural course transformation in higher education: A broader truth. Boston, MA: Allyn and Bacon Publ., 1997.